

NA CESTĚ K PLYNULOSTI. MOTIVACE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH KE ZDOKONALOVÁNÍ V ANGLICKÉM JAZYCE

On the Way to Fluency. Motivation of Visually Impaired to Improvement in English

PhDr. Ivan Antov, CSc.

Gymnázium pro zrakově postižené a Střední odborná škola pro zrakově postižené,
Praha 5, Radlická 115

Klíčová slova

Anglický jazyk, komunikace, motivace, rodina, zrakově postižený.

Key words

English, communication, motivation, family, visually impaired.

Dominující pozici v oblasti mezilidské komunikace zaujímá v současnosti anglický jazyk. Dobrá znalost angličtiny otevírá člověku přístup k informacím a kontaktům s lidmi z celého světa, ať již v rovině profesní či při běžném společenském styku. Tomu odpovídá potřeba vytvořit prostor pro zvládnutí angličtiny jako cizího jazyka ve školách. V žádném případě důraz kladený na význam angličtiny neznámá podceňování výuky dalších cizích jazyků. Ta má stále svou důležitost jako prostředek pro kultivaci a rozvoj člověka a pro odstraňování překážek mezilidské komunikace. V tomto kontextu lze vyslovit tvrzení, že výuka angličtiny je pro žáky se zrakovým postižením jedním z profilových předmětů.

Postupné zmocňování se cizího jazyka pomáhá žákovi k rozšiřování kulturního a společenského prostoru, v němž se pohybuje, přispívá k jeho osobnostnímu růstu, samostatnosti a nezávislosti a dává i širší možnosti profesního uplatnění. Proto je zapotřebí žáka se zrakovým postižením motivovat a podporovat v zájmu o jazyk, formovat jeho pozitivní vztah k němu a napomáhat tak jeho širší jazykové integraci. Optimální zvládnutí anglického jazyka žákem se zrakovým postižením tak lze vnímat jako otevírání komunikačního prostoru – jednoho z předpokladů pro profesní a sociální zakotvení v běžném životě.

Způsob, jakým může učitel motivovat žáka se zrakovým postižením k učení se anglickému jazyku je v podstatě obdobný jako u intaktního žáka. Má ale některá specifika, jež je vhodné respektovat. Zmíníme zde stručně čtyři aspekty. *Úsilí a vytrvalost* učitele při vtahování žáka do světa anglického jazyka. Žák se zrakovým postižením se dostává do cizího prostoru, který mu učitel musí pomáhat postupně zmapovat, vytvořit mu základní opěrné body pro orientaci a pohyb v tomto prostoru. Výhodou je, že se učitel a žák pohybují ve světě verbálním, rizikem je možnost sklouznutí k verbalismu bez zmocnění se jazyka v jeho širokých souvislostech. *Názornost* je nezbytná při výuce všech žáků, u zrakově postiženého žáka ve větší míře akcentujeme další smyslové podněty (hmat, sluch, čich, chuť). Multisenzoriální přístup je imperativem pro jednotlivé aktivity v rámci výuky. *Začleněnost* žáka se zrakovým postižením je předpokladem pro vznik pocitu, že je neustále zapojen do všech aktivit, že je potřebnou součástí týmu třídy. *Časový plán* výuky by měl respektovat větší časový prostor žáka se zrakovým postižením pro čtení, zápis poznámek, zvládnutí písemné práce či testu atd. Žák tím „nezdržuje“, tento delší časový prostor potřebuje jako samozřejmost a ani by jej to nemělo zbavovat povinností v rámci činností skupiny, např. dělat zapisovatele při týmové práci.

Důležité je vedení žáka se zrakovým postižením k samostatné práci při zvládnutí jazyka. Neznamená to jen zadat a zkontrolovat domácí úkol, ale rovněž jej vést k četbě v originálu prostřednictvím toho, co jej zajímá nebo je pro něj atraktivní. Podpora soutěživosti a touhy vyniknout často umožní zvládnout i záležitost, která se žákovi jeví jako naprosto nepřitažlivá (např. soutěž o nejlepší limerick, role ve vtipném skeči, kde intonace hraje podstatnou roli pro pochopení pointy, příprava na získání mezinárodních jazykových certifikátů testů). Zprostředkování kontaktů prostřednictvím institucí (British Council ad.) či realizace projektů (např. aktivity Comenius) vedou následně žáka k samostatné orientaci na to, co je pro něj zajímavé nebo užitečné. Naladění žáka pro zvládnutí jednotlivých dílčích kroků výuky se tak postupně transformuje v nalézání motivace pro sebezdokonalování v daném jazyce.

Motivovat žáky se zrakovým postižením k optimálnímu zvládnutí anglického jazyka zároveň znamená seznámit se s jejich postoji, a to nejen ve třídách, kde učitel sám učí, ale v rámci školy. Pro zjištění motivačních faktorů ovlivňujících postoje žáků byla zvolena metoda dotazníku. Dotazník (viz Příloha 1) byl rozdělen do tří oddílů, přičemž každý obsahoval šest otázek.

První oddíl a třetí oddíl byly orientovány na oblast motivace k učení se anglickému jazyku. První oddíl se zaměřil na motivační podněty vycházející z rodinného prostředí, třetí oddíl byl orientován na motivaci žáka samotného. Druhý oddíl věnovaný školní problematice záměrně vytvořil určitý předěl, který se neorientoval na oblast motivace, ale snažil se mapovat, jak vybrané zevšeobecňující postoje týkající se výuky anglického jazyka ve škole ovlivňují postoje žáků. Vzhledem ke skutečnosti, že tato část se jen periferně dotýká tématu příspěvku, je grafické zobrazení výsledků druhého oddílu Dotazníku, které nevyžaduje samostatný komentář, prezentováno v Příloze 2. Část dotazů umožňovala jednu odpověď (zobrazení výsledků kruhovým diagramem), většina umožňovala více variant (zobrazení výsledků sloupcovým grafem).

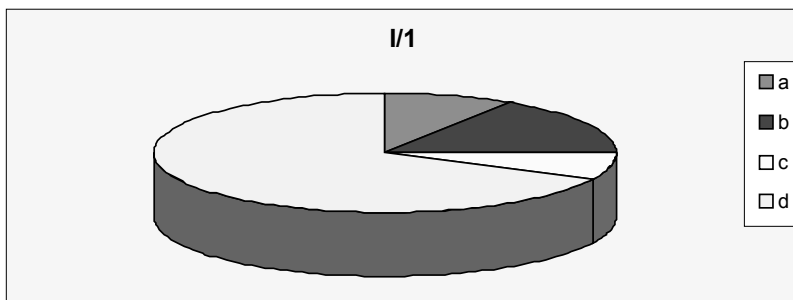
Skupinový soubor respondentů tvořili žáci školy ze všech deseti tříd tří oborů vzdělání (gymnázium, obchodní akademie a obchodní škola), které škola poskytuje. Dotazník vyplnilo 65 žáků, tj. 80,25 % žáků školy. Dle věku, pohlaví i formy postižení respondenti tvořili reprezentativní vzorek strukturálně odpovídající celkovému složení žáků školy. V této souvislosti lze konstatovat, že tři čtvrtiny žáků školy tvoří osoby se zrakovým postižením včetně souběžného postižení více vadami s dominantním zrakovým postižením, ostatní pak jsou osoby s tělesným postižením, Aspergerovým syndromem, souběžným postižením více vadami s absencí zrakového postižení, poruchami učení či intaktní. Dotazník byl anonymní.

Následující přehled je seznamuje s výsledky dotazníku provedeného mezi žáky Gymnázia pro zrakově postižené a Střední odborné školy pro zrakově postižené, Praha 5, Radlická 115. Cílem přitom bylo vytvořit specifický soubor poznatků, které by umožnily vyučujícímu anglického jazyka této školy účinně motivovat své žáky při aktivitách vedoucích k optimálnímu zvládnutí anglického jazyka.

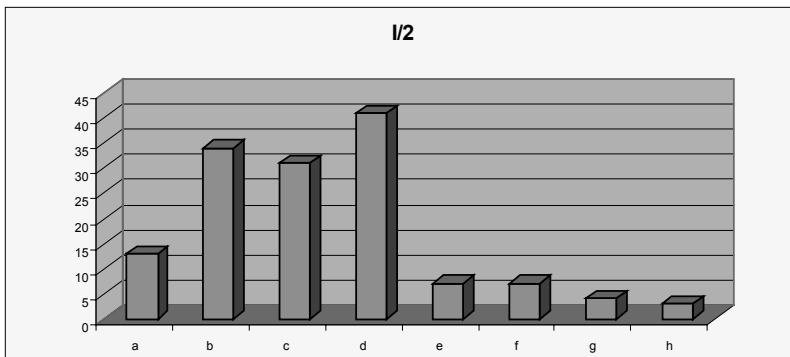
Rodina představuje důležitého partnera školy i při vytváření dobrých podmínek pro optimální zvládnutí cizího jazyka žákem. Jedná se o zázemí, které může pozitivně (ale stejně tak i negativně) ovlivnit žáka. Pro žáka se zrakovým postižením bývá rodina (byť třeba neúplná) velmi potřebnou oporou, zvláště pokud jej vede k soběstačnosti a samostatnosti v životě, jejíž nedílnou součástí je i komunikační nezávislost včetně komunikace v cizím jazyce. Právě rodina je jedním z činitelů, který může významně podpořit integraci do širokého mezinárodního společenství schopného komunikace v anglickém jazyce.

V rodinách, kde jeden či více členů zvládá cizí jazyk, bývá i větší a všestrannější podpora pro to, aby i zbývající členové rodiny tento jazyk zvládli, přičemž významnou úlohu mají oba rodiče. Proto první otázka týkající se vztahu rodiny a anglického jazyka směřovala na zjištění, kdo z rodičů zvládá jazyk na dobré úrovni. Pojem „dobrá úroveň“ je velmi široký, neodpovídá odborné terminologii, ale pro většinu respondentů zřetelně označoval „schopnost bez obtíží v daném jazyce komunikovat“.

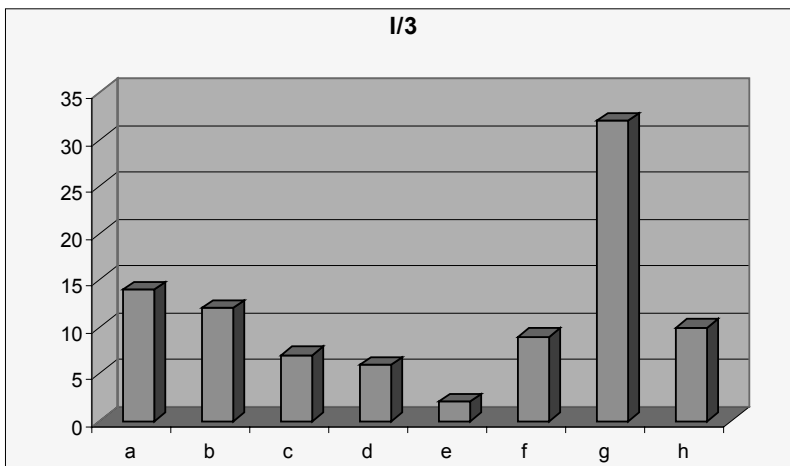
Téměř v 70 % případů žádný z rodičů žáků školy anglický jazyk nezvládá (graf I/1). Otců, kteří umí anglicky, je více než matek, v necelých 8 % případů je podle výpovědi jejich dítěte dobrá znalost angličtiny u obou rodičů. Rizikem majoritní skupiny je, že při motivaci svých dětí často sledují především výkonovou stránku orientující se pouze na kontrolu známek nebo délku času stráveného přípravou do školy bez možnosti reálně si ověřit úroveň znalostí dítěte. Rovněž motivace osobním příkladem u této skupiny není přítomna a málokdy i schopnost pomoci dítěti orientovat se při hledání cesty, jak se v jazyce zdokonalit.

Zájem rodičů má často instrumentální povahu spojenou s optimálním zajištěním budoucnosti jejich dítěte (graf I/2). Tomu odpovídá i vztah k anglickému jazyku jako jednomu z důležitých nástrojů pro sociální začlenění dítěte se zrakovým postižením. Podle výpovědi respondentů jejich rodiče výrazně preferují angličtinu jako prostředek ke globální komunikační integraci (d), k dosažení optimálního stupně vzdělání (b), a získání dobrého profesního uplatnění (c). Ostatní varianty jsou vnímány jako periferní.

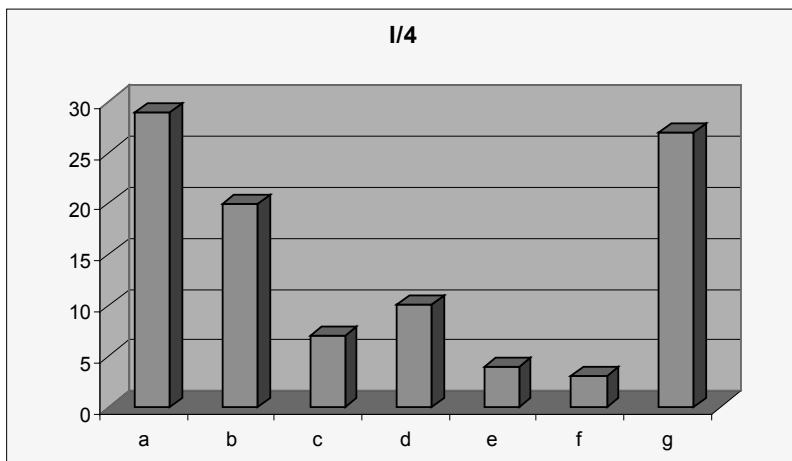

Podpora žákům školy, poskytovaná jejich rodiči pro optimální zvládnutí anglického jazyka, koresponduje se zájmy majoritní skupiny rodičů a orientuje se především na výkonovou motivaci často redukovanou jen na zájem o studijní výsledky (především hodnocení známkami) nebo tlak vyvíjený na žáka, aby se učil, který se často májí účinkem. (graf I/3). Za pozitivní lze považovat, že se mezi tyto dva tak často uváděné způsoby podpory vklínilo obstarávání potřebných pomůcek pro učení se cizímu jazyku (nahrávky, učebnice, knihy atd.). Relativně velmi malá je rodičovská iniciativa vedoucí přímo k podnícení rozvoje komunikačních dovedností.

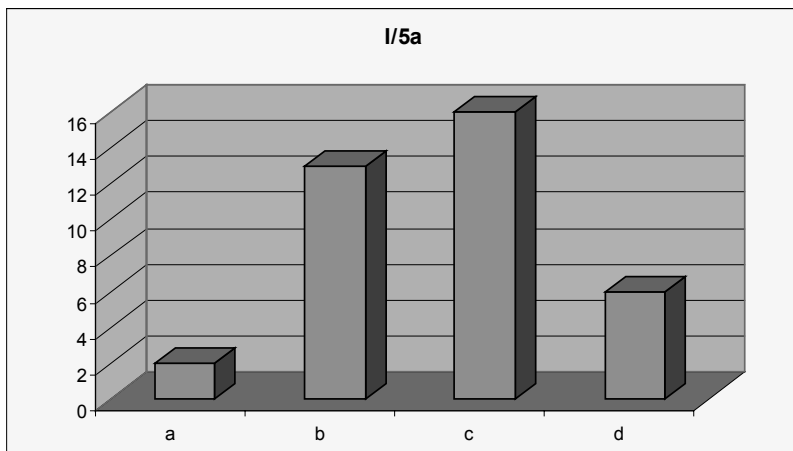

Motivační podpora ze strany členů rodiny v odpovědích respondentů ukazuje angažovanost rodičů (graf I/4), přičemž významnější úlohu a aktivnější roli v tomto ohledu sehrávají matky (a). Zdánlivě nižší hodnoty týkající se sourozenců (c, d) a prarodičů (e, f) nelze podceňovat, neboť motivace v prostředí rodiny je důležitá, ať přichází od kteréhokoli jejího člena. Převažující pobídkou ze strany rodinných příslušníků (graf I/5a) je orientace z pohledu budoucí perspektivy (c) či následování příkladu (b). Jen u dvou respondentů motivující podnět představovala odměna (a).

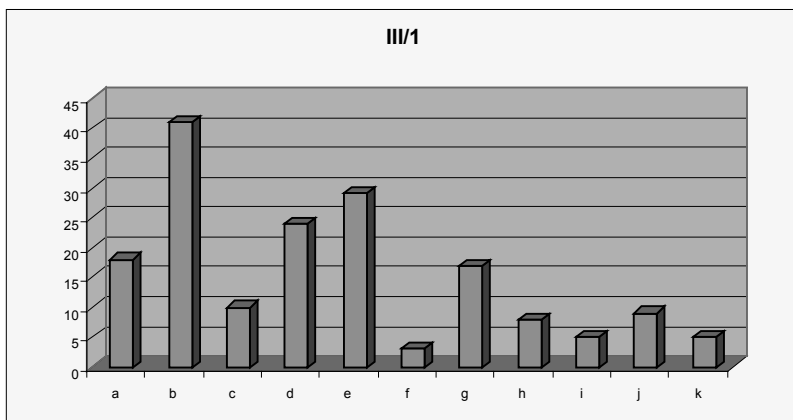
Vzhledem ke spektru odpovědí v položce I/1 není překvapivý velký počet žáků, kterým není motivační oporou nikdo (graf I/4) z jejich rodiny (g). Vzhledem k věkové skupině dospívající mládeže se u této skupiny téměř neobjevil prvek zklamání. Převážnou reakcí na absenci motivační podpory byla lhostejnost k postoji rodiny nebo nepřítomnost hodnocení dané situace. Žáci se proto se svou motivační potřebou vesměs orientovali na jinou blízkou osobu.

Pro správnou motivaci žáka je účelná znalost důvodů, proč se anglický jazyk učí (graf III/1). Některé důvody lze nacházet u různých generací v téměř identické podobě, jiné jsou spojeny s konkrétní dobou a prostředím. V souladu se současným dominantním postavením angličtiny v rámci komunikace ve světě byla většinou respondentů akcentována možnost dorozumění se s lidmi po celém světě (b). Další nejčastější preferenci byly motivy spojené

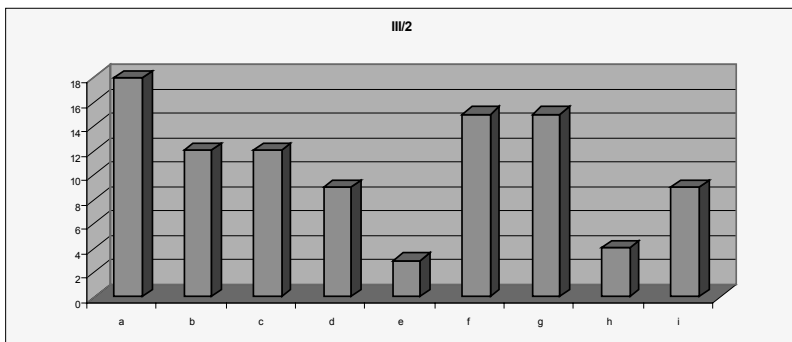

se společenským uplatněním – další studium (d) a získání dobrého zaměstnání (e). Nemalá část respondentů uvedla jako důvod potřebu cestovat (a), téměř stejně velká skupina zmínila nutnost učít se tento jazyk ve škole (g). Jako výrazně minoritní zůstaly důvody spojené se světem rodilých mluvčích.

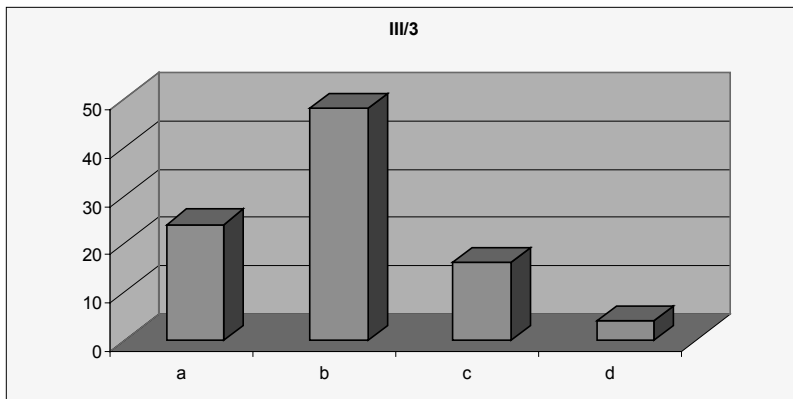

Ve výuce může pozitivní motivace žáka pomoci překonat bariéru nechuť, obav či nezájmu a napomoci přirozenému zvládnutí jazyka jako celku (graf III/2). Průzkum ukázal, že v čele malé obliby stojí oblasti či aktivity,

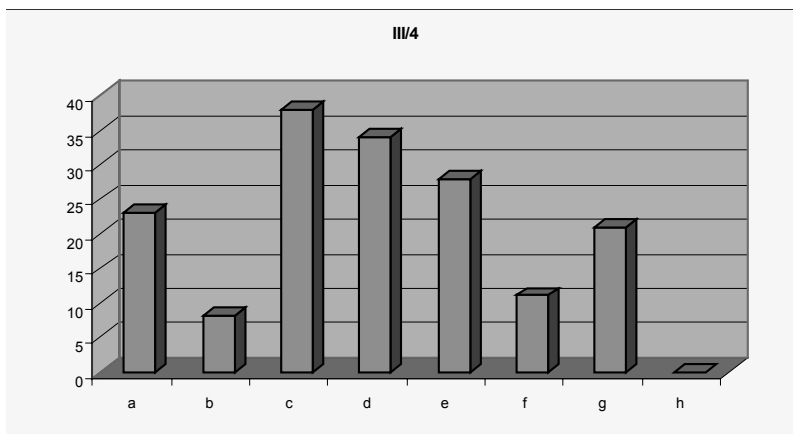
kde je nezbytné vydat při zodpovědné přípravě výraznější míru úsilí nebo kde pro zvládnutí jazyka napomáhají nejen „hravé přístupy“, ale i značný díl stereotypního opakování a fixování jazykových struktur – gramatika (a), testy (f), zkoušení (g). U nemalé skupiny žáků není oblíben poslech (b) nebo/a konverzace (c). Obě oblasti bývají úzce spojeny s bariérou porozumění mluvenému jazyku a v druhém případě i s bariérou vlastní promluvy. Je na učiteli, aby postupnými úspěchy drobných kroků motivoval žáka tak, aby ztratil zábranu a pozvolna zvládl to, co je pro běžný dialog nezbytné – umění naslouchat i aktivně vyjádřit své potřeby, názory a pocity.

Soustavná jazyková příprava je sice ideálem, ale jen nevelká část žáků dokáže najít motivaci pro takový přístup. Významnou úlohu proto hrají podněty, které dokáží žáka přimět k usilovnému studiu anglického jazyka (graf III/3). Většina respondentů uvedla jako hlavní podnět potřebu porozumět textu, návodu, písni, kamarádovi, známému atd. (b) V porovnání s výše uvedeným podnětem poloviční počet respondentů označil za důležitou motivační pobídku test nebo zkoušku. Rozhodně se nejedná o stejně „radostnou“ variantu, jako je ona předchozí. Pro řadu žáků je však důležitým impulsem, a je-li tento způsob motivace veden pozitivním směrem i ze strany učitele (zkouška a test nemají být hrozbou, ale metou, které je třeba úspěšně dosáhnout), může se stát základem formování dovednosti organizovat si samostatně přípravu v cizím jazyce, Obdobnou úlohu plní i plánovaná zahraniční cesta či pobyt (c).

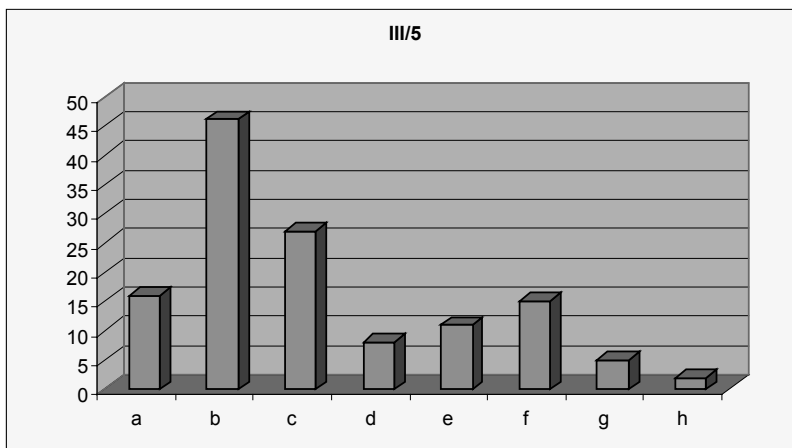

Při výuce anglického jazyka je i z pohledu učitele užitečné znát priority, které jeho žáci při zvládnání jazykových dovedností sledují (graf III/4). Žáci mají tendenci orientovat se na zdokonalování jen v dílčích oblastech, které považují za důležité. Je na učiteli, aby je dokázal motivovat pro všestranné zmocnění se jazyka. Ostatně z pohledu respondentů nejvíce opomíjená dovednost – hovořit bez cizího přízvuku (b) – by se rodilým mluvčím pravděpodobně jevila jako velmi důležitá a napomáhající plně jazykové integraci.

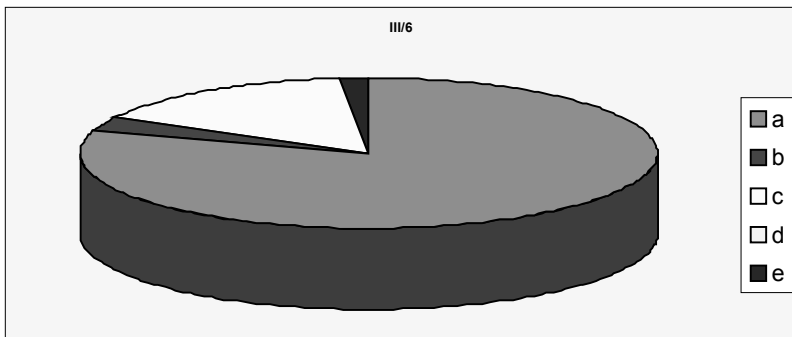

Anglický jazyk je dnes většinou žáků vnímám jako prospěšný a důležitý předmět. Nízký stupeň znalosti angličtiny nebo absence její znalosti bývá mezi dospívající mládeží vnímána jako komunikační a společenské znevýhodnění.

Výhodou učení se cizímu jazyku je, že pokrok v jeho zvládnání může žák sám pozorovat (graf III/5). Uvědomuje si, že úroveň, v níž dokáže nebo nedokáže komunikovat v mnohém záleží na něm samotném. Sám může vnímat míru své úspěšnosti. Tomu odpovídá i skutečnost, že nejvíce respondentů uvedlo, že pro další studium jazyka je nejvíce motivuje viditelný pokrok (b) a prolomení jazykové bariéry (c). Pochvala (a) v sobě má podnětný náboj, ale ne tak důležitý jako je tomu u předškolních dětí a žáků základní školy.

80 % respondentů vyslovilo souhlas s tím, že člověk se učí jazyk celý svůj život (graf III/6). Jedná se o velmi pozitivní postoj. Uvědomovat si danou potřebu je užitečné, ale zpravidla ještě nevede k jejímu naplňování. A právě zde sehrává podstatnou úlohu motivace. Získá-li žák pozitivní podněty ke zvládnutí jazyka při jeho osvojování si ve škole, rodině i prostředí, v němž se pohybuje, pak snadněji nalezne i cestu k tomu, aby mu cizí jazyk sloužil jako potřebný a užitečný komunikační prostředek a schopnost jeho používání nevyhasínala.

Na závěr lze konstatovat, že výsledky průzkumu ve škole ukázaly důležitost vhodného a účinného motivování žáka se zrakovým postižením pro překonávání komunikačních bariér v oblasti anglického jazyka. Vedle učitele, který výrazně ovlivňuje, do jaké míry se žák se zrakovým postižením zmocní daného jazyka, významnou úlohu sehrává rodina, která může účinně přispět k tomu, aby žák nepromarnil období, které je pro zvládnutí cizího jazyka optimální.

Použitá literatura

- Atkinson, John W., Birch, David. *An Introduction to Motivation*. D. van Nostrand. New York 1970. ISBN 0-442-20367-5.
- Canfield, Jack, Wells, Harold Clive. *Hry pro zlepšení motivace a sebezpojetí žáků*. Portál. Praha 1995. ISBN 80-7178-136-3.
- Cangelosi, James S. *Strategie řízení třídy. Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Portál. Praha 1994. ISBN 80-7367-118-2.
- Hovorková, Alena. *Vliv faktorů motivace při vyučování cizím jazykům. Autoreferát dizertační práce*. České Budějovice 1982.
- Mrkvička, Jirí. *Člověk v akci. Motivace lidského jednání*. Avicenum. Praha 1971.
- Patersonová, Kathy. *Připravit, pozor, učíme se. Jak vzbudit zájem žáků o učení*. Portál. Praha 1996, ISBN 80-7178-102-9.
- Řehulková, Oliva, Osecká, Lída. *Výkonová motivace ve škole*. Psychologický ústav Brno. Brno 1996. ISSN 1211-2631.

Příloha 1

I. Anglický jazyk a rodina

1. Anglický jazyk zvládá na dobré úrovni:
 - a) matka
 - b) otec
 - c) oba rodiče
 - d) nikdo z nich

2. Vaše zvládnutí anglického jazyka je pro rodiče důležité především proto, že
 - a) dostanete dobrou známku na vysvědčení
 - b) zlepšíte svou šanci na získání dobré úrovně vzdělání
 - c) usnadní vám najít dobré zaměstnání
 - d) vytvoří vám možnosti komunikovat bez problémů téměř po celém světě
 - e) otevře vám prostor pro nezávislý život
 - f) umožní vám dosáhnout dobrého společenského postavení
 - g) seznámí vás a umožní osvojit si anglickou či americkou kulturu a způsob života
 - h) jiné – uveďte.....

3. Rodiče vás podporují v učení anglického jazyka především tím, že
 - a) vás podporují obstaráváním pomůcek (nahrávky, učebnice, knihy atd.)
 - b) vás nutí, abyste se anglický jazyk pravidelně učili
 - c) s vámi komunikují anglicky nebo vám vytvářejí příležitost pro setkávání s lidmi, s nimiž mluvíte anglicky
 - d) vám zaplatí jazykový kurz v anglicky mluvící zemi či vás pošlou mezi rodilé mluvčí např. v Anglii, USA atd.
 - e) vás podporují, abyste měli přátele mezi rodilými mluvčími
 - f) vám zaplatí jazykový kurz v tuzemsku nebo doučování
 - g) se zajímají o vaše studijní výsledky
 - h) jiné – uveďte.....

4. Kdo z rodiny vás motivoval/motivuje k učení se anglickému jazyku:
 - a) matka

- b) otec
- c) sestra
- d) bratr
- e) babička
- f) dědeček
- g) nikdo

5A. Pokud ano, v čem spočívala její/jeho pobídka:

- a) odměna
- b) osobní příklad či zkušenost
- c) nastínění možností
- d) jiné - uveďte.....

5B. Pokud ne:

- a) je vám to líto
- b) je vám to jedno
- c) nikdy jste se nad tím nezamyslel(a)
- d) motivoval vás někdo jiný - kdo - uveďte

6. Učí se někdo další ve vaší rodině anglický jazyk?

- a) kdo
- b) kde
- c) jak dlouho
- d) pomáhá on(a) vám nebo vy jí/jemu

II. Anglický jazyk a škola

1. „Ve škole se člověk jazyk pořádně nikdy nenaučí.“

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) částečně souhlasím
- d) částečně nesouhlasím
- e) nevím

2. „Řada učitelů angličtiny je o lekci napřed a jazyk sami pořádně nezvládají.“
 - a) souhlasím
 - b) nesouhlasím
 - c) částečně souhlasím
 - d) částečně nesouhlasím
 - e) nevím

3. „Výuce anglického jazyka by měl být ve škole věnován větší časový prostor.“
 - a) souhlasím
 - b) nesouhlasím
 - c) částečně souhlasím
 - d) částečně nesouhlasím
 - e) nevím

4. „Stačí se naučit základům jazyka, umět trochu mluvit a dorozumět se, to ostatní je nadbytečné.“
 - a) souhlasím
 - b) nesouhlasím
 - c) částečně souhlasím
 - d) částečně nesouhlasím
 - e) nevím

5. „Angličtina je jediný jazyk, který má smysl se v dnešní době učit.“
 - a) souhlasím
 - b) nesouhlasím
 - c) částečně souhlasím
 - d) částečně nesouhlasím
 - e) nevím

6. „Hodina angličtiny je děsná nuda.“
 - a) souhlasím
 - b) nesouhlasím
 - c) částečně souhlasím
 - d) částečně nesouhlasím
 - e) nevím

III. Anglický jazyk a já

1. Angličtinu se učím, protože
 - a) chci hodně cestovat
 - b) bych se rád dorozuměl s lidmi po celém světě
 - c) je to nejjednodušší cizí jazyk z hlediska učení
 - d) mi to pomůže ve studiu
 - e) mi to pomůže dostat dobré zaměstnání
 - f) mám rád Brity a Američany
 - g) musím (ve škole)
 - h) chci dostat dobrou známku
 - i) mám přítele/přítelkyni, který/á mluví anglicky
 - j) chci v budoucnu žít v Británii, Austrálii, USA nebo Kanadě
 - k) jiné - uveďte.....

2. Co vás při učení se angličtině nebaví:
 - a) gramatika
 - b) poslech
 - c) konverzace - mluvení
 - d) psaní
 - e) čtení
 - f) testy
 - g) zkoušení
 - h) jiné - uveďte.....

3. Co vás vyburcuje k tomu, abyste se usilovně věnoval studiu jazyka:
 - a) test nebo zkoušení
 - b) potřeba porozumět textu/návodu/písni/kamarádovi nebo známému
 - c) plánovaná zahraniční cesta nebo pobyt
 - d) jiné - uveďte.....

4. Co považujete v anglickém jazyce za důležité:
 - a) mluvit a psát bez gramatických chyb
 - b) mluvit bez akcentu (cizího přízvuku)
 - c) mluvit plynule
 - d) mít co nejširší slovní zásobu

- e) porozumět rodilému mluvčímu
- f) porozumět neupravenému textu
- g) domluvit se v rámci mého odborného nebo profesního zájmu
- h) jiné - uveďte.....

5. Co považujete při výuce jazyka za motivující.

- a) pochvalu
- b) viditelný pokrok
- c) prolomení jazykové bariéry
- d) soutěž s ostatními
- e) korekce vlastních chyb
- f) zábavnost
- g) porozumění cizí kultuře
- h) jiné - uveďte.....

6. „Jazyk se člověk učí celý život.“

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) částečně souhlasím
- d) částečně nesouhlasím
- e) nevím

Příloha 2

Grafické zobrazení výsledků druhého oddílu Dotazníku

